

کلیدهای تربیت نوجوان در نهج البلاغه

توجه به نامه ۳۱ که احتمال زیاد مخاطب آن امام حسن مجتبی علیه السلام هستند. به غیر از این نامه در سراسر نهج البلاغه نکات تربیتی زیادی وجود دارد. مسئله تربیت یک تکلیف دینی، عقلی و انسانی است. ترک تکلیف جدای از آثار وضعی در دنیا، عذاب و عقاب دارد. نباید هنگامی که مشکلات اقتصادی و... بوجود آمد انسان در کارهای دینی مخصوصا تربیت، کم کاری کند.

در حکمت ۱۰۶ نهج البلاغه انداز داده شده است که به خاطر امور دنیا، امور دین را ترک نکنیم. چرا که اگر این اتفاق بیفتد، خدا باب ضرر عظیمی را برای انسان می گشاید. همچنین در نامه ۳۱ آمده است که همانا قلب نوجوان مانند زمین آماده خالی از بذر است. هرچه به او عرضه بشود، می پذیرد.

شناخت مخاطب دو جنبه دارد:

۱. شناخت کلان: ویژگی های نوجوانی

۲. شناخت اختصاصی: شناخت ویژگی های منحصر به فرد نوجوان من

شناخت مخاطب نکته بسیار مهمی است؛ چراکه تا من در عالم درون او ورود پیدا نکنم و مقبولیت لازم را کسب نکنم، نوجوان حرف من را نمی پذیرد. در نهج البلاغه با عبارت های مختلف آمده است که انسان ها به صورت عادی از هم گریزان هستند. باید یاد بگیریم چطوری آنها را جذب کنیم. برای مثال در حکمت ۵۰ آمده است که قلب های انسان ها از هم ترس دارند، نگرانند و از هم فرار می کنند. به کسی روی می آورند که با آنها الفت ایجاد کند.

راه های ایجاد الفت:

۱. خوش رویی: در حکمت ۶ آمده است خوش رویی ریسمان دوست یابی است.

۲. در حکمت ۱۰ آمده است با مردم به گونه ای معاشرت کنید که اگر فوت کردید، برای شما گریه کنند. اگر زنده بودید با ذوق و شوق به سمت شما بیایند.

خواستگاه اصلی تربیت، قلب انسان است. تربیت عبارت است از فهم، گواهی دل و اراده دل برای رعایت برخی از ارزش ها و ضدارزش ها؛ اصل تربیت تحول و رشد قلب است. یکی از ضوابطی که بر قلب حاکم است عبارت است از این اصل که همه ی قلوب گاهی به چیزهایی اقبال دارند گاهی از برخی چیزها روی گردان می شوند. طبق فرمایش امیرالمومنین، خوبی ها صرفا باید موقعی به قلب تحمیل شود که حال خوبی دارد. به محض اینکه قلب روی گردان شد و ادبار نشان داد، باید آن مستحب را ترک کرد. به غیر از واجبات، همه مستحبات حتی قرائت قرآن مشمول این اصل می شوند. امام باقر علیه السلام می فرمایند من کودک بودم و در کنار پدرم از شب تا صبح مشغول عبادت بودم. بعد از اینکه چند نماز خواندم، پدر به من گفتند دیگر ادامه ندهم، خدایی که زیادش را می پذیرد، کم را هم می پذیرد. رعایت نکردن این اصل باعث می شود انسان زده شود و دنبال بهانه بگردد برای اینکه همراهی نکند.

نباید برای اینکه خاطره بد پیش نیاید یا بچه‌ها زده نشوند، از این محیط‌ها فاصله گرفت. باید رشد بچه‌ها در این محیط‌ها باشد؛ اما با رعایت نکاتی که به بچه‌ها سخت نگذرد. امیرالمومنین می‌فرماید نیت انسان مومن از عمل بهتر است. پس اگر وسط مراسمی خسته شدیم و قصد ترک مراسم را داشتیم نباید فکر کنیم انسان بدی هستیم. ما باید وارد عالم مخاطبمان شویم. ویژگی‌های کلی و اختصاصی را باید بشناسیم. امیرالمومنین نیز در جایی می‌فرماید فرزندان را برای روزگاری که قرار است واردش بشوند آماده کنید؛ نه با آدابی که مخصوص روزگار خودتان بوده است. (جمله حضرت: فرزندان را به آدابی غیر از آداب خودتان تربیت کنید، زیرا آنها برای زمانه‌ای غیر از زمانه‌ی شما آفریده شده‌اند) آداب در اینجا به معنای مهارت‌های زندگی است. برای مثال در این زمینه می‌توان به تربیت رسانه‌ای و توجه به فضای مجازی اشاره کرد.

دلسوزی زیاد به ما اجازه نمی‌دهد حق انتخاب و اختیار فرزندان را نادیده بگیریم. در نامه ۳۱ نهج‌البلاغه آمده است که من با همه‌ی اقوام گذشته زندگی کرده‌ام، علم و دانش آنها را جمع کرده‌ام، زیباترین و کاربردی‌ترین آنها را انتخاب کرده و در این نامه آورده‌ام. در ادامه می‌فرماید با این اوصاف تو را مجبور نمی‌کنم بر اساس این نامه زندگی کنی. ما نباید فرزندان را در جبر قرار دهیم چرا که وقتی متوجه شود راه‌های دیگری نیز وجود دارد، تمام چهارچوب تربیتی ما به هم می‌ریزد.

محور شخصیت، محل حب و بغض، امید و ترس و محل انقلاب و دگرگونی انسان قلب او است. لذا امیرالمومنین علیه السلام توجهی روی مدیریت قلب دارند. ایشان در ابتدای نامه ۳۱ حالات مختلف قلب را ذکر می‌کنند و برای هر حالت یک نسخه می‌دهند.

هر موقع دیدی قلبت، خرابه می‌شود؛ با ذکر خدا آبادش کن و به ریسمان الهی چنگ بزن؛
قلبت را با موعظه احیا کن.

چموشی قلبت را و دلبستگی آن را با زهد بمیران. یعنی اگر چیزی به شما رسید خیلی سرمست نشوید و اگر چیزی را از دست دادید خیلی بهم نریزید.

هنگامی که قلبت ضعیف شد با استدلال و یقین آن را قوی کن.

با حکمت قلبت را نورانی کن.

هنگامی که قلبت رم می‌کند، با یاد مرگ آن را رام کن.

فانی بودن دنیا و خودمان را دائم تکرار کن.

تاریخ بخوان و فجایع این دنیا را به نفس خود نشان بده. او را از یورش بی‌رحمانه روزگار بر حذر دار.

اخبار گذشتگان را به او عرضه کن و مصیبت‌های گذشته را یادآوری کن.

امیرالمومنین علیه‌السلام توصیه می‌کنند اگر می‌خواهی خودت اهل خوبی‌ها شوی، امر به معروف کن. توجه به نیازهای جامع فرزند هم ضروری است. در مواجهه با تعارض با دیگران باید انصاف داشته باشیم. هرچه برای خود می‌پسندیم برای دیگران هم بپسندیم و هرچه برای خود نمی‌خواهیم برای دیگران هم نخواهیم. این را باید به فرزندان مان آموزش دهیم. ابتدای طفولیت باید محیط اجتماعی فرزند کاملاً پاک و گلخانه‌ای باشد. اما آرام آرام که به سن مدرسه می‌رسد باید

محیط‌های یک مقدار بازتر اما مدیریت شده را تجربه کند. فردی که کاملاً در فضای گلخانه‌ای بزرگ شده باشد، نحوه ارتباط با سایرین را نمی‌داند.

توصیه امیرالمومنین در مورد ارتباط با دوستان و انسان‌هایی که شایسته هستند این است که اگر برادرت از تو جدا شد تو به او بپیوند؛ اگر از تو روی گردان شد تو به او مهربانی کن؛ وقتی بخل ورزید تو بخشنده باش؛ و...

افزایش ظرفیت در حوزه معنویت قوانین مشخصی دارد:

*آگاهی بخشی

*انگیزه بخشی

*تمرین دادن

نباید بچه‌ها اینطور برداشت کنند که اوقات فراغت والدین صرفاً در معنویات است. پدر و مادر باید جامع باشند. باید در همه ابعاد بچه‌ها را حمایت و پشتیبانی کنند تا بچه‌ها نیاز به منبع خارجی نداشته باشند.

مرکز فرهنگ و تبلیغی آینده سازان

وابسته به دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری

در اتحادیه انجمن های اسلامی دانش آموزان